

Соціальна комунікація в системі сучасного наукового знання

Аналізуються сучасні наукові підходи до соціальної комунікації. Розглядаються соціокомунікативний процес та метатеорія як його центральна ланка.

Ключові слова: масова комунікація, соціальна комунікація, функції, метатеорія.

Kurban Olexandr. Social communication in the system of modern scientific knowledge.

Modern scientific approaches are analysed to social communication. A sotsiokomunikativniy process and metatheory as central link is examined.

Keywords: mass communication, social communication, functions, metatheory.

Курбан А. В. Социальная коммуникация в системе современного научного знания.

Анализируются современные научные подходы к социальной коммуникации. Рассматриваются социокоммуникативный процесс и метатеория как сего центральное звено.

Ключевые слова: массовая коммуникация, социальная коммуникация, функции, метатеория.

Вивчаючи сутність людини і специфіку її життєдіяльності, наука завжди приділяла особливу увагу дослідженню такого явища, як комунікація. Остання є складовою усіх природних процесів, про який би етап розвитку людської цивілізації не йшлося. Сучасна наука має близько 200 визначень поняття комунікації, поділялося її на різні типи і види відповідно до специфіки, характеру та сфери застосування.

Термін "соціальна комунікація", як не дивно, мало поширений у сучасних гуманітарних науках. Незважаючи на те, що він визначений у профільних словниках та енциклопедіях, переважна більшість дослідників частіше користується іншими досить різноманітними назвами, які не так точно відбивають сутність цього явища. Як правило специфіку соціальних комунікацій визначають просто як "комунікації", іноді як "масові комунікації". У першому випадку визначення є занадто загальним і не точно відбиває особливостей цих процесів. У другому – поняття соціальних комунікацій значно звужується, бо масові комунікації є їхньою складовою, при цьому далеко не єдиною.

Сучасна наука розуміє соціальну комунікацію як процес, завдяки якому ідея передається від джерела до отримувача з метою зміни поведінки, соціальних знань та соціальних установок останнього [1, 58].

При цьому виокремлюють три основні (базові) функції соціальної комунікації:

– *інформаційна* – означає, що завдяки соціальній комунікації в суспільстві поширюється інформація про предмети, їх властивості, явища, дії та процеси;

– *експресивна* – визначає здатність соціальної комунікації передавати оціночну інформацію про предмети або явища;

© Курбан О. В., 2009

– *прагматична* – означає, що соціальна комунікація є засобом, який спонукає людину до певної дії та реакції.

У системі технологізації соціальних процесів, їх управління і координації соціальна комунікація є базовим фактором досягнення основної мети [1, 59].

Соціальна комунікація є об'єктом дослідження багатьох наук – і гуманітарних, і точних. З кола гуманітарних у її вивченні беруть участь такі, як герменевтика, лінгвістика, логіка, психологія, соціологія, філософія, естетика. Кожна наука виокремлює з комунікації як об'єкта дослідження свій предмет вивчення:

– технічні дисципліни вивчають можливості та способи передачі, обробки й зберігання інформації, створення спеціальних кодів – систем певних символів та правил, за допомогою яких можна представити необхідну інформацію;

– психологія та психолінгвістика розглядають фактори, які сприяють передачі та сприйняттю інформації, причини, які ускладнюють процес міжособистісної та масової комунікації, а також умотивованість мовної поведінки комунікантів;

– етнографія вивчає побутові та культурологічні особливості комунікації як спілкування в етнічних ареалах;

– лінгвістика досліджує проблеми вербальної комунікації – нормативні та ненормативні вживання слів і словосполучень у мові (як усній, так і письмовій);

– паралінгвістика спеціалізується на засобах невербальної комунікації;

– соціолінгвістика розглядає проблеми, пов'язані з соціальною природою мови та особливостями його функціонування у різних соціумах, а також механізми взаємодії соціальних і мовних фак-

торів, які обумовлюють контакти між представниками різних соціальних груп;

– соціологія досліджує проблеми зв'язків та відношень окремих соціальних суб'єктів (окремих особистостей, малих та великих соціальних груп);

– у політології виник окремий напрям, який досліджує політичні процеси з точки зору інформаційного обміну між суб'єктами політики.

Різні науки, перш за все гуманітарного профілю, по-різному визначали поняття комунікації та соціальної комунікації як її важливої складової.

У філософії воно є доволі розмитим, а його особливості простежуються в кількох аспектах поняття комунікації. У широкому значенні комунікація розуміється як одна з основ людської життєдіяльності та багатоваріантність мовної діяльності. Певні ситуації соціального плану визначаються основою інтелектуального процесу комунікації на рівні думок людини. Також визначається соціальна підвалина процесу екзистенційної комунікації, під час якої відбувається знайдення Я в Іншому [2, 54].

Психологи визначають комунікацію як смисловий аспект соціальної взаємодії. При цьому її основною функцією є досягнення соціальної спільності при збереженні індивідуальності її складових [2, 54–55].

У комунікативістиці комунікація розуміється як соціально-культурна взаємодія людей, соціальних груп, організацій, держав, регіонів, що відбувається за допомогою інформаційного зв'язку [3, 91].

Фактично народженням поняття соціальної комунікації можна вважати той момент, коли була визнана тотожність термінів "спілкування" та "комунікація".

Так, Л. Левенталь стверджував, що комунікація передбачає спілкування, трансляцію внутрішнього досвіду [2, 56]. Представник Анненберзької школи комунікативістики Дж. Спенсер визначав комунікацію як соціальну взаємодію через спілкування, обмін інформацією про події, що мають культурне значення для учасників комунікації [3, 90–91]. К. Ясперс розумів комунікацію як спілкування, зв'язок між людьми, що носить соціально-психологічний характер [4].

Специфічний підхід до визначення соціокомунікативного процесу продемонстрував у своїх роботах відомий дослідник Г. Маклюен. Базуючись на попередніх розробках своїх колег по канадській соціологічній школі, він розробив власну систему поглядів, в основу якої поклав принцип виняткової важливості технічного підходу – пріоритетності технічних засобів комунікації.

В основі концепції Г. Маклюена лежить механістична точка зору на технічний прогрес як основну силу суспільного розвитку. Історію розвитку соціального прогресу людства він уявляв як зміну форм комунікації. На його думку, суспільст-

во переважно формувалося за допомогою технічних засобів комунікації між змістом повідомлень, які вони транслюють [2, 69].

Основою соціокомунікативного процесу він вважав медіа. При цьому свого часу найбільш популярними були його ідеї щодо визначення "холодних" та "гарячих" ЗМІ. До перших відносилися телебачення, телефон, мова. Другі уособлювалися у вигляді друкованих ЗМІ, радіо та кіно [5].

На думку Г. Маклюена, світ розвивався в залежності від того, які панівні засоби комунікації були в певний період. При цьому було визначено три базових етапи: 1) первісна дописемна культура, що базувалася на принципах природності та колективного образу життя, вивчення навколишнього світу через усні форми зв'язку та трансляції інформації; 2) культура письмо-друкована, яка прийшла на зміну усно-емоційній формі спілкування та призвела до появи дидактизму, індивідуалізму й націоналізму замість природного колективізму; 3) культура електронних медіа, що відродила принципи усності та природності аудіовізуального сприйняття світу, виникла на основі нових форм транслявання інформації [3; 6].

Безумовно, дослідження Г. Маклюена є вагомим внеском в історію вивчення та розвитку теорії соціокомунікативних процесів. Оригінальна концепція технологічного детермінізму викликає підвищений інтерес до його розробок з боку тих, хто працює з соціальними комунікаціями. Утім слід зазначити, що подібна "технологізація" зводить до мінімуму соціальний аспект питання, а людину – до рівня пасивного учасника самого процесу комунікації. У цьому випадку основний акцент наукової теорії переходить до кордонів, за якими починаються технічні комунікаційні процеси, а подальша її технологізація може взагалі привести до виходу зі сфери соціальних процесів.

Ідеї Маклюена про періодизацію історії людства відповідно до розвитку типів та видів технічних засобів, що супроводжують соціальні комунікації, мала велику кількість наступників. Так, російський дослідник С. Дятлов визначає сім стадій, серед яких: усно-мовна, письмова, стадія книгодруку, радіо-телеграфна, комп'ютерна, комп'ютерно-мовленнево-мовна, глобальна (біо-квантовопольова або комп'ютерна персоналізовано-мережева) [7]. На думку науковця А. Шеремета, слід визначити такі періоди, як винайдення писемності, винахід друкованого станка Гутенбергом та запровадження електронних мас-медіа [8].

Більш удосконалену схему історії розвитку соціокомунікативних процесів людства запропонував А. Соколов: 1) пракультура (1,5 млн – 40 тис. р. до н. е.) – час формування "хомо сапієнс" та виникнення таких засобів соціальної комунікації, як спілкування і мова; 2) археокульту-

ра (40 тис. – III тис. р. до н. е.) – час винайдення знакової та пізніше письмової системи передавання інформації в паралельному та трансчасовому режимі; 3) палеокультура (III тис. р. до н. е. – XV ст. р. н. е.) – розвиток технічних засобів соціальних комунікацій від ієрогліфічних письмових систем до першодруків І. Гутенберга; 4) неоккультура (XVI–XX ст.) – усі технологічні досягнення від епохи Відродження до постіндустріального суспільства; 5) постнеоккультура – час панування електронних комунікацій [9].

До речі, саме цей дослідник, на наш погляд, дав найбільш чітке змістовне визначення терміна "соціальна комунікація" на загальному тлі поняття "комунікація", пропонуючи типізацію у відповідності до просторово-часового поділу людського середовища. Він визначив матеріальну (транспорт, енергетика, міграції тощо), генетичну (біологічна, видова), психічну (внутрішньоособиста, автокомунікаційна) та соціальну комунікації. На думку А. Соколова, основну роль в остаточному визнанні має зіграти метатеорія соціальної комунікації, для якої це поняття є основною науковою категорією, що слугує базовою платформою для метатеоретичного дослідження [9, 15].

А. Соколов вважає, що метатеорія соціальної комунікації посідає центральне місце в системі соціально-комунікаційних наук. При цьому об'єктом метатеорії є соціальна комунікація в цілому (усі види, рівні, форми, засоби та технології руху смислів у соціальному часі й просторі. Предметом метатеорії виступають не конкретні соціально-комунікаційні явища, а знання про них, що здобуваються окремими частковими теоріями. Окрім роз'яснювальної, описової та функції передбачення, які характерні всім науковим теоріям, метатеорія має такі особливості [9, 26]:

1) трансляційну – перенесення узагальненого знання з однієї приватної дисципліни в другу з метою поглиблення конкретних знань і розкриття загальних фундаментальних закономірностей і принципів предметів, що вивчаються;

2) стратегічну – орієнтація в напрямках подальших наукових пошуків;

3) термінологічну – впорядкування й узгодження термінологічних систем приватних наук;

4) практичну – сприяння вирішенню комплексних практичних проблем, що вимагають участі фахівців різного профілю;

5) методологічну – уточнення об'єкта, предмета, меж і умов застосування конкретних теорій;

6) загальнонаукову – розкриття змісту загальнонаукових категорій, що входять в апарат метатеорії; у цьому випадку – поняття соціальної комунікації і похідних від нього;

7) світоглядну – сприяння формуванню професійного світогляду фахівців (соціально-комунікаційних працівників).

Інший російський учений С. Бориснев, не застосовуючи безпосередньо терміна "соціальна комунікація", визначає її за смисловим навантаженням як вплив, що здійснюється за допомогою інформації [10].

Підсумовуючи огляд сучасних тенденцій вивчення соціальної комунікації та її практичного застосування, маємо відзначити таке: соціальна комунікація є важливою передумовою наукового прогресу та основою динамічного розвитку суспільних відносин. Як свідчать наведені вище дані, сучасні науковці та практики, що працюють у соціокомунікативній сфері, в цілому досить чітко і в більш-менш єдиному руслі визначають функції й основні ознаки цього явища. Втім на рівні практичного застосування при визначенні профільних аспектів існують певні особливості, які насамперед виникають через різні цільові орієнтири. Це природне явище, яке серйозно не перешкоджає процесу наукового пізнання. Більш проблемним є застосування самого терміна "соціальна комунікація", який досить часто підміняється або ширшим ("комунікація"), або вузькими термінами ("масова комунікація" тощо). Останнє вносить певні непорозуміння і призводить, з одного боку, до не зовсім точного розуміння думок авторів, а з другого боку викликає наукові дискусії, в яких насправді немає потреби.

1. *Социальные технологии* : толков. слов. – М. – Белгород : Луч – Центр социальных технологий, 1995.

2. *Иванов В. Ф.* Аспекты массовой коммуникации. – К. : ЦВП. – 2009. – Ч. 1: Информационная и коммуникация.

3. *Землянова Л. М.* Зарубежная коммуникативистика в преддверии информационного общества : толков. слов. терминов и концепций / Л. М. Землянова. – М. : Изд-во Московского ун-та, 1999. – С. 91.

4. *Галикасаров В.* Понятие коммуникации в философии Карла Яспера // Философско-психологические проблемы коммуникации. – Фрунзе : Илим, 1971. – С. 65–70.

5. *Маклюэн Г. М.* Понимание Медиа: Внешнее расширение человека / Г. М. Маклюэн. – М. ; Жуковский: КАНОК-Пресс-Ц ; Кучково поле, 2003. – С. 27.

6. *Зражевська Н. І.* Масова комунікація : курс лекцій / Н. І. Зражевська. – Черкаси : Брама-Україна, 2006. – С. 152.

7. *Дятлов С. А.* Принципы информационного общества // Информационное общество. – 2000. – Вып. 2. – С. 78–79.

8. *Шеремет А. Н.* Интернет как средство массовой коммуникации: социологический анализ : автореф. дисс. ... к. соц. н. / А. Н. Шеремет. – Екатеринбург, 2004. – С. 14.

9. *Соколов А. В.* Общая теория социальной коммуникации : учеб. пособ. – С.Пб. : Михайлов, 2002. – 460 с.

10. *Бориснев С. В.* Социология коммуникации : учеб. пособ. для вузов / С. В. Бориснев. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – С. 7.

